

André Maurois, entre l'art de manar i l'art de viure

Un ideal formatiu per a una Europa en temps de crisi

CONRAD VILANOU¹

Universitat de Barcelona

cvilanou@ub.edu

Resum: En aquesta aportació s'intenta fer una aproximació al pensament formatiu d'André Maurois (1885-1967) que va ser alumne a Rouen d'Émile Chartier (1868-1951), més conegut com Alain, que va influir en la seva trajectòria vital. En un món convuls, Maurois representa el punt de vista de l'intel·lectual burgès, defensor dels valors de la Tercera República francesa. Enmig de la crisi dels anys vint i trenta del segle passat, i entre una immensa bibliografia, sobresurten dos llibres que es complementen: *Dialogues sur le commandement* (1924) i *Un art de vivre* (1939). En realitat, l'art de viure —una síntesi de la seva filosofia de l'educació— s'articula a través de cinc aspectes o manifestacions: l'art de pensar, l'art d'estimar, l'art de treballar, l'art de manar i l'art d'envellir. A grans trets, podem considerar Maurois un intel·lectual amb tocs estoics i epicuris que volia humanitzar el món en un temps de destrets, tot donant pautes per organitzar la vida a manera d'una pedagogia que sintonitza amb els ideals formatius de la tradició pedagògica clàssica (Plató, Marc Aureli) i de la literatura formativa francesa (Montaigne, Descartes, Alain).

Paraules clau: Maurois, ideal formatiu, art de manar, art de viure, Alain, Lyautey.

André Maurois, between the art of leadership and the art of living. A formative ideal for a Europe in times of crisis

Abstract: This contribution tries to approach the formative thought of André Maurois (1885-1967), who was a pupil of Émile Chartier (1868-1951) in Rouen, better know as Alain, and so influential in his life experience. In a turbulent world, Maurois represents the view of the bourgeois intellectual, advocate of the values of the French Third Republic. Amid the crisis of the twenties and thirties of the last century, two complementary books stand out among a vast bibliography: *Dialogues sur le commandement* (1924) and *Un art de vivre* (1939). In fact, the art of living —a synthesis of his philosophy of education— is articulated through five aspects or expressions: the art of thinking, the art of loving, the art of working, the art of leadership, and the art of growing old. Broadly speaking, we can consider that Maurois was an intellectual with stoical and epicurean traces who wanted to humanize the world in a time of extreme deprivation, providing guidelines to organize life as a pedagogy in line with the formative ideals of the classical pedagogical tradition (Plato, Marcus Aurelius) and the French educational literature (Montaigne, Descartes, Alain).

Key words: Maurois, formative ideal, art of leadership, art of living, Alain, Lyautey.

1. La recerca que ha donat lloc a aquests resultats ha estat impulsada per RecerCaixa.

No hi ha dubte que la literatura d'André Maurois (1885-1967) va gaudir d'una gran acceptació durant la primera meitat del segle passat. De fet, i fins poc després del 1968, les seves obres van tenir una important circulació no només a França sinó també en les nostres latituds. En realitat, la seva obra —que inclou un gran nombre de biografies— va ser traduïda des de primera hora, de manera que en els anys cinquanta (amb reedicions posteriors) l'editorial Plaza & Janés va optar per preparar unes obres completes que recullen el més substancial de la producció de Maurois, una edició precedida per un acurat estudi introductori de María Luz Morales, que havia dirigit *La Vanguardia* durant la Guerra Civil.

Ja en la dècada dels trenta Ferran Soldevila havia traduït *Els silencis del Coronel Bramble* (1918) ambientada durant la Gran Guerra, la qual cosa va obligar l'autor a adoptar el pseudònim d'André Maurois que oculta el seu veritable nom, Émile Herzog². Aquest llibre constitueix un elogi del sistema de vida anglès que troba una base sòlida en l'esperit esportiu. Anys després, Carles Soldevila va traduir *Un art de viure*, una mena de manual vital per a temps de crisi aparegut el 1939, que es va editar en català en dues ocasions, els anys 1963 i 1988, respectivament. Es pot afegir que per a l'edició de 1963, Maurois va escriure una introducció especial —ens imaginem que a instàncies de Carles Soldevila— en què després de constatar que «el món canvia molt de pressa» afegeix que cal cercar una nova moral, atès que l'antiga s'ha ensorrat i que, malgrat tots els destrets, «els homes segueixen essent homes». En efecte, tot i els canvis trepidants que viu el món, Maurois busca les característiques de l'home etern, aquell que es troba per damunt dels condicionants del moment. Justament, l'home etern reclama al seu costat una dona que reflecteixi l'etern femení, un plantejament avui superat però que en aquells moments volia depurar l'amor de l'impuls de les passions, en un context en què davant de la manca de reconeixement del divorci —que s'havia legalitzat en alguns Estats de Nord-Amèrica— es queia en la hipocresia de l'adulteri, un costum ben arrelat entre les classes benestants de l'Europa d'entreguerres.

1/ André Maurois, un pensador entre Europa i Amèrica

Entre els autors que van influir sobre Maurois destaquen dos noms propis com els d'Alain i Kipling, als quals esmenta continuadament. D'alguna manera, la figura d'Alain —Émile Chartier (1868-1951), una mena d'Ulisses navegant— es va convertir, als ulls de Maurois, en el mestre pensador d'aquell món republicà, que també es trobava arrelat a la perifèria, en les zones agràries i industrials allunyades de París. Rouen —la ciutat on ensenyava

2. André MAUROIS, *Els silencis del Coronel Bramble*, Barcelona: Llibreria Catalonia, sense data [193?] (2a ed. 1967).

Alain abans de traslladar-se a París, on va continuar exercint de professor en el liceu Enric IV, el de més prestigi de França— és una bona mostra del que diem. En fi, Rouen esdevé una mena de paradís originari, on Maurois va passar la infància i l'adolescència, i on va gaudir d'un bon nivell d'ensenyament en el liceu de la ciutat, on —a més a més— ensenyava Alain³. Les referències de Maurois a Alain, en les seves notes de recordança sobre Rouen, són constants. En reproduïm algunes: «A Chartier, profesor de Filosofia, se lo debo casi todo». A continuació afegeix: «Fue en la clase de Chartier donde por vez primera, el aire fresco de la vida real penetró en nuestro mundo escolar»⁴. En els records escolars dels anys transcorreguts al liceu de Rouen, Maurois esmenta el següent fet que va marcar la seva vida.

«Tenía dieciséis años cuando encontré al Hombre, pues así era como le llamábamos. En aquella mañana de octubre de 1901, en la que esperábamos, por primera vez a nuestro profesor de filosofía... Entró con paso rápido y firme. Durante un momento, nos miró sin hablar; después, cogiendo un pedazo de tiza escribió en la pizarra dos frases de Platón: "Hay que ir a la verdad con toda el alma", y, "Hay que escoger el camino más largo"»⁵.

Després de llegir aquestes dues frases escrites en grec a la pissarra, el jove Maurois va experimentar un efecte trasbalsador, una espècie de *metanoia*, perquè a partir d'aquest moment li va canviar la vida⁶. Aquest sentit pedagògic d'Alain confereix a la seva filosofia una inequívoca voluntat educativa. Nogensmenys, Alain va escriure textos pedagògics a manera de breus assaigs, sense una sistemàtica com succeeix amb tota la seva obra. A imatge d'Alain, també Maurois vol formar un públic lector com ho feien els vells mestres del sistema republicà francès, a través dels exemples de la història. En les seves *Memòries*, Maurois ens ha deixat el següent retrat del mestre Kittel que el va introduir en el gust de la llengua i els rudiments del llatí:

«Estos maestros de primera enseñanza no tenían otra ambición que la de formar, como mejor pudieran, las generaciones sucesivas de los jóvenes franceses. Se entregaban a esta tarea con tal pasión que les producía un vivo sufrimiento el perder a sus alumnos a la cancelación de cada curso. La víspera de la distribución de premios, Kittel nos leyó *La Dernière Classe*, de Alphonse

3. André MAUROIS, «Ruan», *Obras Completas. IV. Memorias y ensayos*, Barcelona: Plaza & Janés, 1962, 970.

4. *Ibid.* 952.

5. André MAUROIS, «Alain» a «Destinos ejemplares», *Obras Completas, V*, Barcelona: Plaza & Janés, 1968, 769. A banda d'aquest retrat d'Alain, en aquest mateix volum s'inclou la biografia que Maurois va dedicar al seu professor de filosofia (87-163).

6. André MAUROIS, «Alain», a *Obras Completas. V*, Barcelona: Plaza & Janés, 1968, 90.

Daudet. Le coût grand trabajo terminar su lectura. Lloraba, y los sollozos entrecortaban su voz»⁷.

A redós de la tradició del republicanisme francès, més que la resignació estoica, Alain proclama la viabilitat d'una felicitat a l'abast de l'ésser humà, al marge dels condicionants teològics i de les filosofies vitalistes abocades a l'acció per l'acció. De fet, Maurois reconeix que els estoics el van defraudar, a banda que tampoc va quedar impressionat per la moral kantiana. Sigui com sigui, sis anys després que Maurois conegués Alain, el 1907, aquest darrer va començar a escriure les notes —no més de dues pàgines de paper de carta— que van donar lloc als *Propos sur le bonheur* (1928), fins a l'extrem de proclamar que la felicitat és un deure⁸. De fet, Alain va decidir ser feliç i, al seu torn, que ho fossin els seus deixebles des d'una posició crítica i racional, que entronca amb la filosofia cartesiana del dubte, sense oblidar la dimensió dialògica socràtica.

Molt probablement, el que Maurois —un defensor de la III República— buscava era enfortir la idea de formació d'acord amb la tradició francesa de Montaigne, Descartes i Rousseau que propugna una consciència autònoma i independent —una mena de majoria d'edat— sense perdre de vista el sentit cívic republicà. Una consciència que ha d'aprofitar l'experiència pròpia i l'exemple d'altri. Mentre la *Bildung* neo-humanista inspirada en Goethe mira cap a l'eternitat, la via formativa del republicanisme francès interpretada per Maurois és menys metafísica, ja que centra la seva atenció en l'ofici de viure, una aspiració ben diferent a la dogmàtica ultranacionalista d'intolerància i barbàrie del nazisme, perversió última d'un ideal de formació que no va poder consolidar la filantropia dels ideals de la Humanitat (Lessing, Natorp).

D'alguna manera, Maurois reflecteix una visió burgesa del món, un plantejament democràtic i republicà, patriòtic i jacobí, amb inequívokes connotacions anglòfiles (ja siguin del Regne Unit o bé de Nord-Amèrica). Si bona part de la intel·lectualitat del primer terç del segle xx va manifestar el seu interès per la Unió Soviètica (recordem que André Gide va retornar desil·lusionat del seu viatge el 1936), pocs van ser els pensadors que es van decantar sense reserves pels Estats Units com Maurois i així destaca aspectes de la vida americana com el desig d'igualtat i el respecte per la disciplina. Resulta lògic, per tant, que en els *Rencontres internationales* de Ginebra, en l'edició de 1954, s'oposés a les manifestacions anti-americanes fins el punt que enfront de l'estereotip d'una Amèrica materialista va presentar una Amèrica idealista. En breus paraules: la modernitat s'ha traslladat i triomfat als Estats Units, acusats injustament de ser infantils. Davant la crisi de la IV República

7. André MAUROIS, *Memorias*, Barcelona: Aymá, 1944, 43.

8. ALAIN, *Sobre la felicidad*, Madrid: Alianza Editorial, 1966.

Francesca (1946-1958), fa la impressió que Maurois confiés en la societat nord-americana que llavors ja havia perdut importants dosis del puritanisme dels pioners en retrocés des del 1900, tal com va reflectir la literatura de Francis Scott Fitzgerald. A la pregunta sobre què és l'americanisme, Maurois en aquella ocasió —el 9 de setembre de 1954— no va dubtar d'assenyalar el següent:

«C'est une démocratie fondée sur un refus du cynisme, sur la croyance à la perfectibilité de l'homme et de la Société. C'est un optimisme voulu, fondé sur la foi dans le progrès».

A la llarga, els esdeveniments han donat la raó a Maurois i Europa s'ha americanitzat fins a extrems insospitats, de manera que el republicanisme francès —després del col·lapse de la primavera de 1940— troba una mena de continuïtat en la vida americana, la qual cosa devia incomodar els intel·lectuals existencialistes i, sobretot, marxistes que dominaven els ambients parisiencs de postguerra. En conjunt, l'obra de Maurois transmet una atmosfera de civilitat i cultura, d'ordre social i progrés moral, de confiança i optimisme, segons la imatge d'una burgesia reformista i tolerant que no vol aldarulls ni revolucions i que proclama la vida serena. «És un benaurat destí el d'arribar a vell i de morir enmig d'aquells amb els quals hem crescut i lluitat»⁹. No sobta, doncs, que Indro Montanelli destaqués que els personatges de Maurois —ja fossin de ficció o extrets de la història— aspirin a morir en el llit, d'acord amb la tranquil·litat i comoditat burgesa¹⁰.

2/ El mariscal Lyautey i l'art de manar

Sota la influència d'Alain, Maurois va escriure el diàleg sobre l'art de manar, on estableix una conversa entre un filòsof i un tinent, i segueix l'estructura del pensament d'Alain, sempre oberta al diàleg. Al capdavall, es pot dir que el pensament de Maurois forneix una filosofia de l'acció que no està renyida amb la reflexió, ja que aspira a una mena de síntesi —l'art de viure— que agombola els diferents aspectes d'una filosofia de la vida globalment considerada: l'art de pensar, l'art d'estimar, l'art de treballar, l'art de manar i l'art d'envellir. El conjunt d'aquests cinc perfils o dimensions forneix l'estructura de la vida humana en la seva totalitat. A dir veritat, es pot establir una mena de connexió entre l'art de ser feliç (una proclama d'Alain) amb l'art de viure, tal com l'entén Maurois que també s'inscriu en una línia pedagògica que proclama la importància d'un ideal de formació que sempre implica dosis

9. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 194.

10. Indro MONTANELLI, *Gentes del siglo*, Madrid: Espasa-Calpe, 2006, 267.

importants d'autoeducació i, per conseqüència, d'autodisciplina per tal de preparar-se convenientment a fi de lluitar per la vida.

Naturalment, Maurois escriu submergit en un ambient de crisi que l'empeny —després de la marxa sobre Roma (1922)— a la recerca de líders —homes d'acció— per una França que tot i ser una potència guanyadora en el moment de signar el Tractat de Versalles (1919) vivia una situació d'ofec econòmic que la va portar a envair la conca del Rhur entre el gener de 1923 i l'agost de 1925. En aquell context, paga la pena recordar que la celebració del 14 de juliol de 1922 va durar tres dies, i així va començar la nit del dimecres 13 de juliol i es va perllongar fins el diumenge 17 a la nit¹¹. El rerefons era, doncs, patriòtic i militarista, per la qual cosa no estranya la reflexió de Maurois sobre les qualitats que ha de posseir qui ha d'exercir l'art de manar. Mentre Malaparte teoritzà el 1931 sobre la tècnica del cop d'estat, Maurois va publicar aquell mateix any la seva biografia sobre Hubert Lyautey, després que abans fixés la seva atenció en aquells que havien de dirigir França en un temps de dificultats. «En muchos rasgos de Lyautey encontraba yo al hombre de acción que había intentado describir»¹². Enfront d'aquest model ideal trobem el dictador (Mussolini, Hitler, Franco), un contra model, atès que «el dictador és com un cap d'exèrcit; mana més que no governa»¹³.

Així Maurois l'any 1924 va publicar els *Dialogues sur le commandement* que l'any 1947 van ser traduïts per Manuel Gutiérrez Mellado, oficial de carrera que va donar suport a la rebel·lió de Franco i que després va ser una figura central de la transició democràtica. Si molts països optaven per les dictadures, fa la impressió que Maurois buscava l'home capaç de dirigir els destins d'una França en temps de destrets, la crisi de la Tercera República que va portar a l'atzucac de la primavera de 1940. A les seves memòries reconeix que aquests diàlegs van ser elogiats per diferents militars i intel·lectuals (Bergson). «Deseaba hacer conocer a los jóvenes, a los futuros jefes de Francia, políticos, militares e industriales, las reglas de acción que me habían enseñado la experiencia y la historia. Nada más»¹⁴.

Pel que fa als oficials francesos, podem afegir que bona part va concórrer a Saint Cyr, institució fundada per Napoleó, a qui també va dedicar una monografia¹⁵. En aquest punt, es pot establir una diferència entre l'oficial colonial i el metropolità que sempre havia romàs a França. El primer es pot

11. Ernest HEMINGWAY, *Sobre París*, Barcelona: Editorial Elba, 2012, 96.

12. André MAUROIS, *Memorias*, Barcelona: Aymá, 1944, 221.

13. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 147.

14. André MAUROIS, *Memorias*, Barcelona: Aymá, 1944, 212.

15. André MAUROIS, *Napoleón*, Barcelona: Salvat, 1984. Del retrat dibuixat per Maurois, reproduïm el fragment següent: «Una mente abierta y perspicaz, una increíble capacidad de trabajo, honradez intelectual, ninguna confianza en sus semejantes, habilidad para ganárselos sin recurrir a la adulación: tales son las cualidades que pudieron contribuir a

representar per la figura de Hubert Lyautey, format en els cercles catòlics, al costat d'Albert de Mun¹⁶. Entre els diferents aspectes que anota, Maurois descriu la influència del general Josep Simon Gallieni —lector de John Stuart Mill, en els moments més difícils— sobre Lyautey. De fet, aquest darrer es va fer famós per haver publicat quan era capità (*Revue des deux mondes*, 15 de març de 1891) un breu article sobre la missió social de l'oficial («Du rôle social de l'officier dans le service militaire universel») en què palesa llur dimensió formativa-pedagògica, cosa lògica després de la instauració del servei militar obligatori. No debades, la formació començava a l'escola i conclouïa a la caserna, segons una lògica republicana sorgida en els temps de la Revolució. Arribats a aquest punt, es pot recordar que la introducció de *La Marsellesa* i del 14 de juliol com a festa nacional —que es va commemorar per primera vegada el 1880— va ser una aportació de la Tercera República, per tal d'establir —com diu Maurois— llaços amb la Revolució Francesa que havia celebrat fastuosament el 14 de juliol de 1790, la Festa de la Federació, en commemoració del primer any de la presa de la Bastilla¹⁷.

A la vista del que diem, resulta lògic que Lyautey manifestés el 1891 —abans d'esclatar l'afer Dreyfus— que l'oficial també havia d'esdevenir l'educador de la França republicana: «cette conception féconde du rôle moderne de l'officier devenu l'éducateur de la nation entière». Així l'oficial —colonial o metropolità— completa l'obra del mestre públic francès, aquell apòstol laic de la III República, amb la qual cosa s'estableix un fil conductor entre l'escola i la caserna, dues instàncies per preparar l'alfabetització i la militarització de la joventut de cara a la mobilització total. En última instància, molts oficials provenien de famílies monàrquiques que, finalment, van acceptar el règim republicà després de les difícils hores de la derrota davant dels prussians (1870). A més, s'havia de garantir una mena de continuïtat entre l'escola i la caserna, entre el mestre i el sergent, entre l'ensenyament públic i la instrucció militar, per tal de garantir la formació d'uns ciutadans patriòtics i lleials a la República. Amb altres paraules: el servei militar no podia ser quelcom embrutidor i degradant, com sovint succeïa, sinó una empresa d'acció i formació social, amb clara vocació pedagògica.

De resultes d'això, sembla clara la simbiosi entre el militar i l'intel·lectual, ja fos de carrera com Lyautey, o reservista com André Maurois, l'altra cara d'Émile Herzog. Recordem que Maurois —oficial d'enllaç durant la Gran

inclinare la fortuna de su lado. Su fracaso final puede explicarse por un exceso de imaginación. Sus planes eran admirables, pero hizo demasiados. El supremo arte no consiste tanto en seguir siempre hacia adelante como en saber detenerse a tiempo» (180).

16. André MAUROIS, *Lyautey*, Barcelona: Editorial Surco, 1943 [Traducció María Luz Morales].
17. André MAUROIS, «Historia de Francia», a *Obras Completas*, II, Barcelona: Plaza & Janés, 1961, 531.

Guerra— va publicar amb el pseudònim amb el qual es va fer famós *Els silencis del Coronel Bramble* (1918), que constitueix un elogi del sistema de vida anglès perquè l'esperit militar troba una base sòlida en l'esperit esportiu. De fet, els *Dialogues sur le commandement* plantegen un diàleg entre un filòsof (inspirat en Alain) que va ser mobilitzat com artiller durant la Gran Guerra i un tinent (Blacque-Belair, fill del general de cavalleria que dirigia l'escola de Saumur, els cadets de la qual van donar mostres d'un gran heroisme quan van intentar aturar l'ofensiva alemanya de 1940) que va exercir d'oficial durant la mateixa contesa i que, una vegada finalitzada, marxa cap a Algèria. El subtítol d'aquesta obra, segons va aparèixer en les primeres edicions franceses, dona compte i raó de l'estructura en assenyalar que es tracta d'un diàleg entre «Monsieur R., professeur de philosophie dans un lycée de Paris et le Lt C. du 7e Dragons, chef de poste de Bou-Salah». L'escenari del diàleg es troba al centre de París, al Boulevard Saint Michel, a tocar dels Jardins de Luxemburg, ben a prop d'on Alain impartia les classes al Liceu Enric IV, el de més prestigi de França.

Si bé Maurois reconeix a les seves memòries que volia ser imparcial, manifesta que es troba més a prop del militar que no pas del filòsof. En darrer terme, es tracta de determinar quines són les qualitats que ha de reunir aquell que exerceix el comandament —l'art de manar— en un moment de crisi —som als anys vint— en què es necessiten líders. «Ahora más que nunca — escriu Maurois— necesitamos los jefes. Problemas como el de la moneda, el de las deudas entre las naciones, el de la Seguridad de Europa, exigen grandes espíritus»¹⁸. Tot seguit ho rebla amb la següent demanda: «Yo no pido y no deseo que este hombre sea un soldado. Pero pido que tenga el *espíritu militar*, es decir, el valor de elegir y el valor de *mando*»¹⁹. Naturalment, no es tracta d'un militar colpista, que opti per la solució dictatorial, sinó d'algú —amb uniforme o sense— que accepti el règim republicà i garanteixi l'ordre social que representa la Tercera República. «El horror al desorden ha sido siempre uno de mis sentimientos más fuertes. No amo la tiranía: la *odio*. Pero respeto a un justo y firme poder. Nada de acción sin disciplina: tal era mi tema»²⁰.

Sense abandonar els *Dialogues sur le commandement* observem que per al tinent la guerra és quelcom inherent a la naturalesa humana, i enllà de l'organització, convé buscar la intuïció, per bé que el filòsof denuncia l'obcecació dels comandaments militars. «Al principio de la guerra, sus Saint-Cyriens de guante blanco querían marchar contra las ametralladoras alemanas, y no pudieron»²¹. El filòsof —professor de la matèria, una mena de còpia d'Alain— es lamenta del menyspreu dels Estats Majors per la intel·ligència. Pel seu can-

18. André MAUROIS, *Diálogos sobre el mando*, Madrid: Ediciones y Publicaciones, 1947, 145.

19. André MAUROIS, *Diálogos sobre el mando*, Madrid: Ediciones y Publicaciones, 1947, 146.

20. André MAUROIS, *Memorias*, Barcelona: Aymá, 1944, 211.

21. André MAUROIS, *Diálogos sobre el mando*, Madrid: Ediciones y Publicaciones, 1947, 37.

tó, el tinent insisteix en la necessitat de planificar la batalla, de manera que és important la tasca dels estats majors. «Un plan bien estudiado protege al territorio de probables contingencias, tanto como le es posible al espíritu humano»²². A més, destaca el paper estratègic de les decisions militars que han de ser preses per homes de caràcter, com Pétain a Verdun i Joffre al Marne. El militar és home d'intuïció, coneix el terreny, es prepara prèviament i sap prendre les decisions més adequades a cada moment. Per la seva part, el filòsof reclama un plantejament rigorós, intel·ligent i seriós, racional i científic, mentre que el tinent aposta per l'acció vital, per la intuïció, tot i que sempre és bo l'estudi previ de les coses. Així ho recorda Maurois: «Pétain repeteix a Champagne una maniobra de Wellington»²³. Tenint en compte tot això, el coneixement del passat —l'experiència acumulada— és una bona eina per il·luminar la pressa de decisions.

El diàleg sobre el comandament representa una mena de lluita entre el pensament i la milícia, entre la ploma i l'espasa, entre la raó filosòfica i la intuïció militar, entre la reflexió i l'acció, aspectes que es van donar plegats en el cas de Descartes, filòsof i soldat. «Habíamos reconocido que el Ejército y la Inteligencia siempre habían hecho buenas migas en Francia»²⁴. Amb tot, el final se salda amb una síntesi ja que no es tracta d'excloure res, ja siguin les virtuts intel·lectuals o bé les castrenses. Dit breument: el pensament, l'acció i la disciplina han d'anar plegades. Talment fa la impressió que Maurois dibuixa el perfil d'un governant per a uns temps difícils —amb les seqüeles del Tractat de Versalles de 1919— que, tot i que no sigui un soldat de professió, posseeixi les virtuts militars, és a dir, que sàpiga manar i prendre decisions d'acord amb els postulats d'una filosofia de l'acció que demana preparació i fermesa.

3/ L'art de viure, un ideal de formació en temps de crisi

Quan ens apropem a l'ideari de Maurois detectem una simbiosi entre el pensament, l'acció i el destí, aspectes que són representats per Goethe, Lyautey i Napoleó. Aquests tres vèrtexs configuren una visió vital que, al seu torn, engendra l'art de viure, un veritable ideal de formació per a un temps de crisi. Ara bé, des d'una posició reformista que té por de la revolta (el record llunyà de la Comuna de París de 1871) i a la revolució (ja sigui la soviètica de 1917 o l'espartaquista de 1919), Maurois aspira a mantenir aquell ordre i progrés del projecte republicà amarat de l'esperit positivista, entestat —com fa Alain— per propiciar la felicitat entre els homes més enllà de promeses

22. André MAUROIS, *Diálogos sobre el mando*, Madrid: Ediciones y Publicaciones, 1947, 40.

23. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 42.

24. André MAUROIS, *Diálogos sobre el mando*, Madrid: Ediciones y Publicaciones, 1947, 80.

metafísiques. Endut per un afany conservador, Maurois exclama: «No hi ha cap revolució que creï una societat eternament feliç»²⁵.

Maurois, que pertanyia a una família jueva assimilada, havia patit qualque manifestació anti-semita durant els anys escolars. A més, va tenir ben present la situació dels jueus al París ocupat pels nazis, en una conferència pronunciada el 30 de gener de 1943 a l'Institut Francès als Estats Units. A més, tot fa pensar que la religió esdevé en el seu cas una mena de formalisme social, encara que no nega la possibilitat d'una religiositat interior fins a l'extrem que —segons sembla— en algun moment va recuperar la religiositat perduda durant els anys juvenils. En tot cas, sempre es mou en un horitzó intramundà que, si bé no tanca la possibilitat de la transcendència, insisteix en l'ara i aquí, dos aspectes fonamentals del seu art de viure. Així, a més, es respecta el principi republicà de la separació entre Església i Estat amb la qual cosa la qüestió de la fe roman dins de l'òrbita de la interioritat humana. En resum, l'acció alimenta un univers burgès, de treball i ordre social, d'instint i intel·ligència, una moral pràctica que connecta amb l'*ethos* republicà i que exhorta a la lluita i a l'esperit de superació.

Tal com hem indicat, l'art de manar ocupa el quart lloc, després de l'art de pensar, l'art d'estimar i l'art de treballar, i abans de la cinquena etapa: l'art d'envellir que, al seu torn, inclou l'art de morir. És obvi que Maurois pensa en un home d'acció —d'aquí el gust per l'art de manar, que és acció decidida i ferma— però no pot oblidar l'home que pensa sobre la base que «l'art de pensar seria, per a l'home d'acció, l'art de transformar el pensament en instint»²⁶. En certa mesura, si França ha estat el país del mètode —ja sigui racional amb Descartes o experimental amb Claude Bernard— això no vol dir que negui la creació poètica. «El veritable home d'acció es troba més a prop del poeta que de l'enciclopedista»²⁷. Per tant, el pensar resta al servei de l'acció, no d'una acció per l'acció cega sinó il·luminada per l'experiència, pels coneixements del passat, per la història i la vida exemplar d'altri, amb l'objectiu final de fusionar el pensament teòric i el pràctic. D'aquí, doncs, la importància pedagògica de les biografies, que donen compte i raó d'aquells que s'han singularitzat pel seu instint.

El símil —una vegada més— és militar, atès que Maurois pensa que l'aviació dibuixa o fotografia el mapa teòretic (per on han d'anar les coses) mentre que la infanteria les posa en pràctica fins al punt que es necessita el concurs d'ambdós aspectes. Per ser feliç, per romandre disposat a actuar, s'exigeix la combinació de les dues forces, de l'observació general que dona l'aviació (teoria) i de l'acció arran de terra que garanteix la infanteria. És a dir,

25. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 193.

26. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 41.

27. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 43.

cal pensar però sense perdre de vista la decisió que obliga a passar a l'acció, que —en última instància— és l'objectiu final d'un art de viure: intervenir en els afers de la vida quotidiana decididament, tot combinant teoria i pràctica perquè en darrer terme la filosofia de Maurois tendeix a la unitat, a fi d'evitar l'escissió, la separació entre la teoria i la pràctica, entre el pensament teòric i l'acció pràctica.

Pel que fa a l'art d'estimar ens trobem el tema de l'amor, un dels punts centrals de la reflexió literària de Maurois. L'etern femení de Goethe plana sobre Maurois que, a més a més, ha estat tocat pel Romanticisme. D'aquí la importància del tema de l'amor ja present en autors com Stendhal i Balzac, la qual cosa el porta a fer una anàlisi sistemàtica del tema de l'amor. Tot fa pensar que Maurois —com molts altres intel·lectuals d'aquella generació— va ser tocat per les idees de Freud i així va abordar la qüestió en un estudi sistemàtic titulat «*Set aspectes de l'amor*». Aquests són: l'amor cavalleresc, l'amor romàntic simbolitzat per Rousseau, l'amor-estratègia, l'amor-passió, l'amor ideal i l'amor físic, l'amor evasió de Madame Bovary i l'amor entre la fantasia i la realitat a través de les heroïnes de Proust²⁸.

L'art de viure contempla el naixement de l'amor i el festeig que condueixen a la santificació del desig, i així converteix l'amor en quelcom excels, superior, però alhora tranquil i pacificador, és a dir, en una veritable conciliació per damunt de qualsevol dissonància. Això és —en definitiva— l'amor que apaivaga la passió i ascendeix fins a allò més elevat que només l'harmonia pot conferir sobre la base de la confiança. Queda lluny, doncs, la figura de Don Joan, que no té cap mena de sentit, ni l'amor apassionat dels joves adolescents. A parer de Maurois, la darrera paraula de l'art d'estimar es troba a Mozart. «Aneu a un concert, escolteu aquestes notes pures, aquestes harmonies transportadores i, si aleshores el vostre amor us sembla confús, agre i discordant, és que encara ignoreu l'art d'estimar»²⁹. Tot apunta cap a una tranquil·litat burgesa, ordenada i metòdica, que obliga a la santificació del desig. Des d'una perspectiva feminista, el plantejament de Maurois —que no s'oblida de la mestressa de casa, per bé que en alguns moments els seus escrits contenen alguns comentaris que avui poden semblar misògins— respon a uns esquemes tradicionals i patriarcals, per bé que la seva literatura va fer molt pel reconeixement de la identitat femenina, tal com palesen els seus retrats i perfils literaris de novel·les emblemàtiques com *Climes* (1928), *Cercle de família* (1932) i *L'instint de felicitat* (1934).

Com és natural, l'ésser humà ha de treballar com una mena d'imperatiu, cosa lògica si tenim en compte que l'art de viure esperona a l'acció. Del con-

28. André MAUROIS, «Siete aspectos del amor», a *Obras Completas. V*, Barcelona: Plaza & Janés, 1968, 575-738.

29. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 79.

junt de treballs possibles, se n'ha de triar un, s'ha de creure en la possibilitat de reeixir i cal una disciplina de treball que no nega el descans, que obre la perspectiva de l'art de reposar. Aquí —en el camp del treball— les virtuts militars com la modèstia, la flexibilitat i la discreció són importants perquè en l'esfera laboral succeeix quelcom similar al que succeeix a l'exèrcit, és a dir, que hi ha comandants, lloctinents i soldats. D'acord amb el que assenyala en relació amb el pensar, que ha d'estar unit a l'acció, quelcom semblant passa amb el treball, on la dimensió intel·lectual i manual s'uneixen, per bé que la idea central de Maurois connectava amb els principis noucentistes. «Qualsevol treball, sia humil o elevat, pot ser ben fet o mal fet»³⁰.

Un capítol a part mereix el treball de l'estudiant perquè Maurois dona unes pautes didàctiques per als joves que —en aquests temps postmoderns— poden sobtar. Tot seguit apunta dues consideracions pedagògiques. No hi ha ensenyament sense disciplina i ensenyar no és pas divertir, de manera que estudiar comporta una disciplina que cal seguir. Darrere de Maurois es detecta la presència d'una manera de viure metòdica, entesa com a condició de possibilitat de la felicitat de l'home d'acció, de l'home que treballa, quelcom inherent a la realitat humana que es decideix en el dia a dia, en la constància, en l'esforç.

En relació amb l'art de manar a *Un art de viure* Maurois retorna sobre les característiques del cap, del dirigent, del líder, del comandament. Maurois dibuixa el mapa intel·lectual del qui ha de dirigir, governar, manar, ja sigui en temps de pau o bé de guerra. La intel·ligència del que mana ha de ser simple, acollidora, ràpida i ha de tenir en compte la tradició i el costum. En conseqüència, una de les preocupacions de Maurois va ser buscar dirigents per a aquella França en hores baixes, una preocupació que va sorgir quan va poder copsar la vàlua dels militars britànics durant la Gran Guerra. Si els anglesos sabien manar, per què no els francesos? D'aquí que es preocupi per formar homes de caràcter, que siguin constants en l'esforç, que posseeixin una cultura general, sense oblidar la tradició i la història. «La funció de les classes dirigents és de dirigir, o sia de mostrar el camí de l'honor i del treball. *Manar no és un privilegi, és un honor i una càrrega*»³¹.

La darrera part d'*Un art de viure* es dedica a l'art d'envellir que porta afegit, a manera d'annex, l'art de morir. Allò més important de l'art d'envellir rau a conservar alguna esperança. En relació amb el tema de la mort, Maurois ens ofereix dues possibles opcions: la de l'epicuri, que creu que la mort no és res, i la del cristià, que creu que ho és tot. No sembla que Maurois es decanti per cap d'aquestes dues possibilitats, sinó que es queda en un pla mundà, en la mort d'aquell que ha exercit noblement l'ofici que ha escollit

30. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 100.

31. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 154.

en la vida. «De vegades l'ofici ha envaït tan profundament l'home, que en certa manera el sobreviu»³². Sembla, doncs, que la mort sigui una cosa terrena i que la vida s'acabi en un ara i aquí perquè la vida és breu i fugaç, fins a l'extrem que la fragilitat de la vida només pot trobar l'oportuna justificació en el treball. La vida és un combat, una lluita, que fineix a l'hora que cau la nit i Maurois no ens diu si després hi haurà prolongació d'una altra vida. «El paper és curt, i el públic mortal, com vosaltres mateixos»³³.

32. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 191.

33. André MAUROIS, *L'art de viure*, Barcelona: Vergara, 1963, 195.